

*Citation:*

J.Ph. Vogel, Levensbericht M.A. Stein, in:  
Jaarboek, 1944-1945, Amsterdam, pp. 236-242

# HERDENKING

VAN

MARC AUREL STEIN

(26 November 1862—26 October 1943)

Het zij mij vergund mijn herdenking van *Sir Aurel Stein* aan te vangen met een persoonlijke herinnering. Het viel mij te beurt den 28sten Mei van 1900 bij den avondmaaltijd de gast te zijn van *Dr. Stein*, zooals hij toen nog werd genoemd, in zijn tent niet ver van Srinagar, de hoofdstad van Kashmir. Aan een introductie van *Kern* had ik het te danken, dat ik enkele maanden te voren in Benares kennis had gemaakt met den Hongaarschen <sup>1)</sup> geleerde, die in Februari 1888 benoemd was als Principal van het Oriental College te Lahore en Registrar van de Universiteit van de Panjāb. In 1900 was *Stein* reeds een geleerde van groote reputatie in Indië en daarbuiten, niet op grond van zijn arbeid op onderwijsgebied, maar vanwege het archaeologisch onderzoek, waaraan hij zijn vacanties placht te besteden. In Kashmir had hij acht zomers doorgebracht met een grondige studie van de oude koningskroniek van dat land, de *Rājatarāṅgiṇī* van Kalhana, het eenige geschiedwerk der oudindische litteratuur. Bij de bestudeering van dezen belangrijken Sanskrit-tekst had *Stein* zich ter plaatse vertrouwd gemaakt met de topografie en de talrijke oude monumenten van Kashmir. Bovendien was hij in zijn onderzoek bijgestaan door geleerde brahmanen, die ondanks de invoering van den Islām in de 14de eeuw de kennis van het Sanskrit als een kostbaar erfdeel hadden bewaard. De in 1892 verschenen tekst-uitgave van de *Rājatarāṅgiṇī* en de in 1900 gevolgde, voortreffelijk toegelichte Engelsche vertaling van dat omvangrijke boek waren standaardwerken, die *Stein* deden kennen als een uitnemend taalkundige, archaeoloog, historicus en geograaf.

Toch was dit slechts een voorspel van zijn groote ontdekkingen

<sup>1)</sup> In 1904 verwierf *Stein* de Engelsche nationaliteit.

in andere ver verspreide gebieden van Azië. Het was juist op den dag, volgend op dien voor mij zoo gedenkwaardigen avond, dat *Stein* zich uit Kashmir opmaakte naar Kashgar en Khotan voor zijn eerste archaeologische ontdekkingsreis in Chineesch Turkestan, die ruim een jaar zou duren. De plaatsen Niya, Endere en Dandan-oilik, gelegen aan den karavaanweg, die den zuidelijken rand van de woestijn Taklamakan volgt, zijn vooral bekend geworden in verband met deze reis. In 1906 volgde een tweede expeditie van twee jaren in Centraal Azië en in 1913 een derde van drie jaren. De tweede tocht strekte zich uit tot het meer Lop Nor in de Gobi en tot Tun Huang in westelijk China. De derde expeditie omvatte een nog veel uitgestrekter gebied. De verste punten op dezen langdurigen tocht bereikt, waren het gebergte Pei-shan en Dzungaria.

Deze drie reizen van *Stein* waren van ontzaglijk belang voor de cultureele, economische en politieke geschiedenis van het gebied, door hem Serindia genoemd. Hier hadden de culturen van Indië, Irān en China elkander ontmoet, terwijl ook duidelijke sporen van Hellenistischen invloed geenszins ontbraken. Het is ondoenlijk in kort bestek een denkbeeld te geven van de beteekenis der tallooze voorwerpen door *Stein* op verscheidene "ancient sites" opgegraven. Van bijzonder belang zijn de honderden documenten, geschreven op hout, bamboe en leder in Sanskrit, Chineesch, Tibetaansch en drie onbekende talen, die later zijn geïdentificeerd als Sakisch, Sogdisch en Tokhari. Ook voor de kennis van het Boeddhisme en van de Boeddhistische kunst zijn die vondsten van groote beteekenis. Op zijn tweede reis maakte *Stein* zijn meest sensationeele ontdekking. Niet ver van de stad Tun Huang is een bedevaartplaats, bekend onder den naam van de Grotten der duizend Boeddhas. In een rotskamer, die in de elfde eeuw moet zijn dichtgemetseld, vond *Stein* een schat van documenten in verschillende talen en schriften benevens een menigte tempelbanieren en schilderijen op zijde van groote kunstwaarde. Aan het uiterst droge klimaat van het door *Stein* bereisde gebied is het te danken, dat voorwerpen van hout en ander vergankelijk materiaal in onbedorven toestand uit het woestijnzand konden worden opgegraven.

De langdurige reizen in een onherbergzaam gebied stelden buitengewoon hoge eischen aan het uithoudingsvermogen van den onderzoeker. Om het terrein van zijn exploratie te bereiken, moest hij de Hindoe Koesh en Pamir overtrekken langs bergpassen ter hoogte van 4000 à 5000 M. Maar nog inspannender was de arbeid in de woestijnen van Centraal Azië, waarbij water in den vorm van ijs op kameelen moest worden meegevoerd. Daarbij kwam, dat *Stein* op zijn tochten slechts werd vergezeld door enkele inlandsche bedienden en door een Indischen "surveyor", te zijner beschikking gesteld door den Topografischen Dienst van Indië. Verder verzag hij zich ter plaatse van de noodige helpers en werkkrachten. Zijn succes is dan ook voor een groot deel te danken aan zijn buitengewone takt in den omgang met menschen van een ander ras. Met de jagers van wilde kameelen kon hij even goed omgaan als met de fijn beschaafde Chineesche mandarijnen, wier hart hij won door zijn bewondering voor den grooten pelgrim Hüan Tsang, dien hij zijn „patron saint" placht te noemen. Zijn buitengewone vaardigheid in het gebruik van vreemde talen kwam hem daarbij niet weinig te stade. *Stein's* onverzettelijke wilskracht, zijn autoriteit en ongelooflijk talent voor organisatie, gepaard met een fenomenale kennis op velerlei gebied en een warme humaniteit, moesten wel een diepen indruk maken op ieder, die met hem in aanraking kwam.

Het is vooral de archaeologische en geografische exploratie van Centraal Azië geweest, die *Stein* wereldberoemd heeft gemaakt. Maar nog geheel andere terreinen van Azië heeft hij bezocht en onderzocht. Daarbij stond de veldtocht van Alexander den Grooten in het centrum van zijn belangstelling. In 1926 maakte hij een tocht van negen weken door de Swät vallei, de *Σουαστρηνή* van Ptolemaeus, een gebied rijk aan Boeddhistische overblijfselen. Zijn doel was de ligging vast te stellen van de rotsvesting Aornos, welker verovering gold als één van Alexander's grootste wapenfeiten op zijn marsch naar Indië. Over de identificatie van Aornos was reeds veel geschreven; maar *Stein* kwam tot de conclusie, dat de gegevens der oude geschiedbronnen geheel beantwoorden aan de ligging

van Pir-sar, een berg aan den westelijken kant van het Indus-dal.

Nadat in 1929 een vierde reis in Centraal Azië was gestrand op de tegenkanting der Chineesche nationalistes, wijdde *Stein* in het volgend jaar zich weer aan Alexander's veldtocht. Hij volgde diens marschroute van den Indus tot de Jhelam, de westelijkste der vijf groote zijrivieren, waarnaar de Panjāb is genoemd. Aan deze rivier, den Hydaspes der klassieke schrijvers, had, zooals men weet, in 326 v. Chr. de veldslag plaats tusschen Alexander en den Indischen koning Poros. Een nauwkeurig onderzoek *in loco* overtuigde *Stein*, dat het slagveld moet worden gelocaliseerd bij de stad Jalālpur.

De daarop volgende jaren waren gewijd aan een uitgebreid onderzoek in Irān. In de eerste plaats bereisde *Stein* de provincie Fārs, de Persis van de Grieken, en, zooals men weet, de kern van het rijk der Achaemeniden. Zoowel chalcolithische en neolithische nederzettingen werden hier ontdekt als monumenten der Sasaniden. Een tweede tocht strekte zich uit over een groot deel van W. en N.W. Irān—Khuzistan, het land der Bakhtiaris, Luristan, Kerman-shah en Ardelan tot het meer Urumia. Op dezen tocht had *Stein* gelegenheid om de topografie der „Perzische poorten”, door Alexander den Grooten geforceerd op zijn marsch van Susiana naar Persopolis, ter plaatse te bestudeeren. Ook identificeerde hij den berg Sanbulos met het heiligdom, waar volgens Tacitus de Parthische koning Goturzes orakels vroeg, toen Mihirdates en de Romeinen hem bedreigden.

Op zijn tweede expeditie in Centraal Azië had *Stein* den bekenden Chineeschen muur, tegen het einde der tweede eeuw gebouwd ter beveiliging van karavanen en van politieke en militaire missies, over een afstand van 400 mijlen onderzocht. In 1938 en 1939 maakte hij een dergelijk historisch monument van wester-schen oorsprong tot voorwerp van een nauwkeurig onderzoek. Het was de Romeinsche *limes*, die reeds in Syrië door *Poidebard* was bestudeerd, terwijl *Stein* nu dezen verdedigingsmuur met de daarbij behorende forten, waterleidingen, cisternen en mijlsteenen, opnam en in kaart bracht in Irāq en Transjordanië. *Stein* maakte bij deze

“survey” gebruik van een vliegtuig, door de R.A.F. tot zijn beschikking gesteld.

Tijdens dit hoogst inspannende onderzoek had *Stein* een leeftijd van 76 jaren bereikt. Maar nog was voor hem de tijd van rust niet aangebroken. Ook de volgende jaren bracht hij door met archaeologisch en topografisch onderzoek en wel op een terrein, dat menig jong man zou hebben afgeschrikt, n.l. de bergstreek tusschen Darel en Swāt, waardoor de Indus zich een weg heeft gebaad naar de vlakte. Hier was de weg, waarlangs de Chineesche pelgrims oudtijds naar Indië togen. In 1941 zien wij *Stein* nog in volle activiteit in Kohistān. Bijna tachtig jaren oud was hij nog in staat op een marsch van 16 uren een hoogen bergpas te overschrijden; maar in een brief geeft hij toe, dat “the scrambles along precipitous mountain sides are a bit fatiguing”. Zijn laatste expeditie in de eerste maanden van 1943 stond weer in verband met het voor *Stein* zoo fascinerende onderwerp van Alexander's oosterschen veldtocht. Ditmaal was Gedrosia, thans Baluchistān, het terrein van zijn werkzaamheid. Door deze onherbergzame woestijnstreek is immers het overschot van het Macedonische leger van de Indusdelta naar Perzië teruggekeerd.

Nog één gebied was er dat *Stein* begeerde te bezoeken, n.l. het oude Bactrië, dat thans deel uitmaakt van het koninkrijk Afghanistan. Die romantische begeerte dateerde reeds van zijn jongensjaren, toen hij op de Kreuzschule te Dresden bekend was geworden met den veldtocht van Alexander. Ondanks herhaalde pogingen der Indische regeering was het nooit gelukt de toestemming van de machthebbers in Kabul te verwerven. Dat na den eersten wereldoorlog een Fransche archaeologische missie wel werd toegelaten, was voor *Stein* een bittere teleurstelling. Maar in 1943 wist de Amerikaansche gezant, met wien *Stein* bevriend was, dezen de toestemming der Afghaansche regeering te bezorgen. Den 19den October van dat jaar kwam hij in Kabul aan; maar bij een bezoek aan het museum deed hij een bronchitis op, waaraan hij op 26 October overleed. Hij werd in Kabul begraven.

Bij deze herdenking van *Sir Aurel Stein* ben ik mij bewust, hoe-

zeer ik ben te kort geschoten in mijn poging om U een denkbeeld te geven van de verdiensten van dezen grooten geleerde en ontdekkingsreiziger en van de wetenschappelijke beteekenis van zijn vaak jarenlange reizen. De resultaten van elk zijner groote reizen zijn vastgelegd in monumentale werken, bestaande uit verscheidene boekdeelen en op onovertroffen wijze geïllustreerd. Die boeken, vaak bij hun verschijnen reeds uitverkocht, getuigen van diezelfde zorgvuldige nauwkeurigheid, waardoor *Stein* zich in al zijn werkzaamheden onderscheidde. In één opzicht meen ik mijn relaas te moeten aanvullen. Men zal daaruit misschien den indruk krijgen dat *Sir Aurel Stein* iemand was, die, afkeerig van den omgang met zijn medemenschen, liefst de eenzaamheid zocht. Niets is minder waar. *Stein* was niet gesteld op „condensed humanity”, zooals hij het noemde. Aan Oxford met zijn rustige academische sfeer gaf hij de voorkeur boven het woelige Londen. Voor het schrijven van zijn boeken trok hij zich het liefst terug naar de kampeerplaats op de Mohand Marg, een bergweide 11.000 voet hoog, in Kasmir. Maar *Stein* had een warme genegenheid voor zijn talrijke vrienden van verschillenden landaard, voor wier kleine en groote belangen hij zich steeds interesseerde, hoe groot de afstand ook was, die hem van hen scheidde. Hun brieven beantwoordde hij steeds zonder verwijl en met opvallende uitvoerigheid ondanks „the heavy press of work”, waarvan hij in de eerste zinsnede placht te gewagen. Vaak verraste hij hen met kleine attenties en tegen 't einde van het jaar verzuimde hij nimmer aan al zijn vrienden een Kerstmiswensch te zenden in zijn kloek en duidelijk schrift begeleid door een foto van een of ander merkwaardig monument of landschap, gewoonlijk door hem zelf genomen op de plaats waar hij zich bevond. En hoe ver die plaats ook verwijderd was van de bewoonde wereld, *Stein* zorgde steeds dat zijn gelukwensch ongeveer op tijd zijn bestemming bereikte. Zijn liefde voor menschen en dieren blijkt uit menige bladzijde van zijn boeken.

Ik meen dit levensbericht niet beter te kunnen besluiten dan door het slot aan te halen van het Obituary, dat *C. E. A. W. Oldham* aan *Sir Aurel Stein* heeft gewijd in de Proceedings of the British

Academy, waaraan ik ook overigens veel te danken heb. Het luidt:  
„He has written his name — *nomen praeclarum at venerabile* —  
large across the Continent of Asia, and left behind fragrant me-  
mories in the hearts of a host of friends of many races in many  
lands”.

J. Ph. VOGEL.